

SÚŤAŽNÉ PRÁVO V OBDOBÍ ZLYHÁVANIA TRHOV

RASTISLAV FUNTA

Právnická Fakulta, Univerzity Karlovy v Praze

Abstract in original language

Tento článok popisuje prebiehajúcu finančnú krízu, ktorá podryla dôveru ľudí na fungovanie voľného trhu. Tiež dáva odpoveď na prínos ekonómie a antitrustového práva na riešenie krízy s cieľom získať prehľad o aktuálnej situácii. Kľúčom k výkladu antitrustového práva vo svetle krízy je jeho úloha ktorú zohráva v tejto oblasti.

Key words in original language

Súťaž; Ekonomická kríza; Chicagská škola.

Abstract

This paper describes the ongoing financial crisis which has undermined people's faith in the free market. It also gives answer on the contribution of Economics and Antitrust law to the solution of the crisis in order to win an overview about the situation. The key to construing antitrust law in light of the crisis is its role within this area

Key words

Antitrust; Economic Crisis; Chicago School.

1. ÚVOD: JE MOŽNÁ EXISTENCIA SÚŤAŽNÉHO PRÁVA BEZ EKONOMIKY?

Profesor Wish uvádza, že "súťažné právo je o ekonómii a o ekonomickom správaní."¹ Ekonomika prispieva k výkladu práva predovšetkým tým, že poskytuje základ pre analýzu hospodárskej súťaže a tiež zohráva významnú úlohu vo vývoji pravidiel na základe ktorých je možné hodnotiť vzniknutú situáciu. Právne myslenie bolo ovplyvnené ekonomickou analýzou na poli ktorej boli vždy úzke vzťahy medzi oboma brehmi Atlantiku. Okrem toho, od skorého vývoja súťažného práva, v EÚ môžeme hovoriť o prebiehajúcich diskusiách o základoch súťaže a súťažného práva² a o metódach medzi Európskymi a Americkými právnikmi a ekonómami.³ To viedlo k

---

¹ Wish, R. (2000): Competition Law, 4. edition, Butterworths, London, ISBN 978-04-0600-266-2, str. 1

² K otázke rozdielu medzi pojmi súťaž a súťažné právo, pozri Funt, R. (2010): Abuse of dominant position in EU and U.S. Law, Tribun EU Publishing, 1st edition, Brno, ISBN 978-80-7399-918-6, str. 22-23

³ Prvé európske súťažné právo bolo prijaté v Nemecku v roku 1923 ako reakcia na povojnovú inflačnú krízu. (pozri Jones, A., Sufrin, B. (2008): EC Competition Law, 3rd

pochopeniu kľúčových problémov a spoločnému všeobecnému prístupu.⁴ K nárastu vplyvu ekonomiky došlo najmä prostredníctvom rozvoja mikroekonómie, priamemu prepojeniu práce ekonómov a ich účasti na antitrustových prípadoch.

Je pravdou, že slobodná a spravodlivá hospodárska súťaž je považovaná za jeden z pilierov efektívneho trhového hospodárstva. Hospodárska súťaž stimuluje inováciu a produktivitu a vedie k optimálnej alokácii zdrojov. Tak ako bolo rozhodnuté v prípade Alcoa⁵, súdy interpretovali súťažné ciele veľmi široko, predovšetkým za účelom zdôraznenia decentralizácie ekonomickej moci. V trhovej ekonomike však môže dochádzať k tomu, že podniky narúšajú trh a uchylujú sa k protisúťažným praktikám, napr. vytváraním kartelov. Môže sa to zdať paradoxné, ale ekonómovia nevidia žiadny dôvod na kritiku monopolov jednoducho preto, že je tu viditeľný transfer zdrojov (bohatstva) od zákazníkov k monopolným výrobcov. Avšak v prípade, kedy subjekt v monopolnom postavení zvyšuje cenu nad konkurenčnú úroveň, má to za následok zníženie kúpyschopnosti ako aj produkcie a spoločnosť ako celok je na tom horšie. Stručne povedané, monopol znižuje príjmy spoločnosti.⁶

Vynára sa teda legitímna otázka o schopnosti trhovej ekonomiky prispievať k celosvetovému rastu a prosperite. Pri pretrvávajúcej recesii, oslabovanie presadzovania protimonopolného práva⁷ môže viesť k spomaleniu hospodárskeho oživenia a k zvýšeniu nákladov krízy. V tomto období by nemalo dôjsť k jeho podstatným zmenám, ale je potreba vo väčšej miere zohľadňovať tú skutočnosť, ako makroekonomické podmienky ovplyvňujú súťaž na trhu. Tak ako uvádza Krugman, “zdravá hospodárska politika nie je dostatočným faktom pre získanie dôvery trhu, pretože kríza sa môže opakovať.”⁸

Edition, Oxford University Press, ISBN 978-01-9929-904-1, str. 36). V rámci USA je základom súťažného práva tzv. Sherman Act, Clayton Act a Robinson-Patman Act. (pozri poznámku č. 2 str. 26-28)

⁴ Pera A. , Auricchio V. (2005): Consumer Welfare, Standard of Proof and the Objectives of Competition Policy, European Competition Journal, No. 1, str. 153-177

⁵ United States v. Aluminum Co. of America (Alcoa), 148 F.2d 416, 428–29 (2d Cir. 1945)

⁶ Stigler, G. J. (1982): "Economy and the problem of Monopoly", American Economic Review, American Economic Association, No. 72 (2), str. 1-11

⁷ Tak ako v tejto súvislosti uvádza Hovenkam, protimonopolné právo sa má snažiť o optimálnu alokačnú efektívnosť. Hovenkamp, H. (1999) Federal Antitrust Policy: The Law of Competition and Its Practice, 2nd edition, West Group, St. Paul, Minnesota, ISBN 978-03-1423-180-2, str. 76

⁸ Krugman, P. (1998): Will Asia Bounce Back? (speech for Credit Suisse First Boston, Hong Kong, March 1998)

2. EKONOMIKA VOĽNÉHO TRHU

Globálna finančná kríza otriasla dôverou v model "voľného trhu". Napriek tomu presvedčenie, že ľudia robia racionálne rozhodnutia a trh na ne automaticky reaguje však stále prevláda. Friedman tvrdí, že "Voľné trhy sú nevyhnutné pre slobodu. Druh ekonomickej organizácie, ktorá poskytuje slobodu priamo, teda konkurenčný kapitalizmus, tiež podporuje politickú slobodu, pretože oddeľuje ekonomickú moc od politickej moci, a v tomto zmysle umožňuje jednej strane vyrovnať sa ostatným."⁹ Myšlienka kapitalizmu ako ekonomického systému bola objasnená pred viac ako 200 rokmi škótom Adamom Smithom. Vo svojej knihe *Bohatstvo národov* sa Smith vyjadril v tom zmysle, že voľný trh nabáda spoločnosť k efektívnosti tým, že spája kupujúceho a predávajúceho a stimuluje ekonomiku aby produkovala viac toho čo je potrebné a menej toho čoho je nadprodukciami. Až do vypuknutia veľkej hospodárskej krízy, väčšina ekonómov vychádzala z téz kapitalizmu ako dokonalého alebo takmer dokonalého systému. Táto vízia bola však neudržateľná pri pohľade na prehlbujúcu sa nezamestnanosť. Akonáhle však kríza pominula, ekonómovia sa vrátili k starým víziám, v ktorých jednotlivci pôsobia na dokonalých trhoch. Zatvorili oči pred obmedzovaním ľudskej racionálnosti, ktorá často krát viedla k vzniku kolapsov, problémami inštitúcií, ktoré smerovali k ich zániku, pred nedokonalosťami trhu¹⁰ - najmä finančných trhov a situáciám, kedy regulátor neverí v reguláciu ako takú, – čo môže mať za následok kolaps celého systému a nepredvídateľné následky.¹¹ Vládne a finančné inštitúcie pôsobia v krízovom režime, horúčkovo pripravujú núdzové programy, ktoré majú zabrániť ekonomickému kolapsu. Kroky realizované v tomto období podporili dlhodobé predpoklady o existenčnej schopnosti moderného kapitalizmu voľného trhu a úlohy vlády v ekonomike.¹²

---

⁹ Friedman, M. (1962): *Capitalism and Freedom*, Chicago University Press, ISBN 978-02-2626-421-9, str. 9

¹⁰ P. A. Samuelson definuje trh ako .mechanizmus, ktorého prostredníctvom sa kupujúci a predávajúci navzájom ovplyvňujú, aby určili ceny a množstvá tovarov a služieb. Pozri: Samuelson, P.A., Nordhaus. W.D. (2000): *Ekonomía, Elita*, Bratislava, ISBN 80- 8044-059-X, str. 27

¹¹ Krugman, P. (2009): *The Free-Market Cult That Destroyed Economics*, New York Times, Sep. 4

¹² Ak by sme nechali zlyhať príliš veľa inštitúcií z dôvodu platobnej neschopnosti, mohli by sme vytvoriť riziko celkového kolapsu finančných trhov. Tento názor, zdieľaný Benom Bernankom (šéf Amerického FED) ako aj Henry Paulsonom (minister financií USA za prezidenta G.W.Busha) je založený na téze Milтона Friedmana, že Fed zhoršoval krízu tým, že nevlieval dostatok peňazí do finančného systému v nadväznosti na krach trhov z roku 1929.

3. CHICAGSKÁ ŠKOLA, JEJ IDEOLÓGIA A SVETOVÁ HOSPODÁRSKA KRÍZA

Chicagská škola zohráva stále významnú úlohu v hospodárskej politike Spojených štátov a v mnohých častiach sveta počas posledného pol storočia. Ústrednou myšlienkou Chicagskej ekonomickej školy, ktorá vychádza zo sily trhu, je že ekonomiky fungujú najlepšie pri voľnosti trhov¹³ s obmedzenou vládnu účasťou. Pre Chicagských ekonómov bolo jasné, že čím menej bude vládnych zásahov, tým to bude lepšie pre trh ako taký. V oblasti regulácie, obchodu, protisúťažného práva, daní, úrokových sadzieb a sociálnej starostlivosti, Chicagské myslenie v značnej miere ovplyvnilo politiku v USA a mnohé iné časti sveta. Ku koncu roka 1950 sa začala zdôrazňovať úloha Chicagskej školy ktorá, v protiklade k novému keynesianizmu, podporovala laissez-faire (voľný trh), a argumentovala proti vládnej intervencii. "Chicagská škola" ekonomiky voľného trhu, vplyvná pri vytváraní laissez faire politiky, začala čeliť silnej kritike v dôsledku finančnej krízy. Už na začiatku ekonomickej krízy v roku 2007, niekoľko Keynesiánskych ekonómov ako Joseph Stiglitz obviňovali filozofiu voľného trhu ktorá bola reprezentovaná Friedmanom a Chicagskou školou pre ekonomický zmätok. Podľa Stiglitz nesie Chicagská škola vinu za poskytnutie zdanlivého intelektuálneho základu pre tézu, že trhy sú samopríspôsobivé a najlepšou úlohou pre vládu je nezasahovanie.¹⁴ Vynárajú sa kritici Chicagskej teórie hovoriaci o priamej zodpovednosti (princíp deregulácie), v súvislosti s ekonomickou krízou. Treba však podotknúť, že Chicagská škola nebola nikdy zástancom slepej deregulácie. Naproti tomu americký sudca Richard Posner argumentuje tým, že laxná menová politika a deregulácia boli jednou z príčin súčasnej hospodárskej krízy. Skutočným vinníkom sú podľa neho federálne vlády zodpovedné za situáciu na hypotekárnom trhu.¹⁵

4. PRÍČINY VZNIKU KRÍZY¹⁶ A JEJ FAKTORY

Pre pochopenie základných príčin súčasnej krízy, sa musíme obhliadnuť na celé obdobie od skončenia druhej svetovej vojny. Najdôležitejšou príčinou v kolísaní výkonnosti americkej ekonomiky v posledných desaťročiach je

---

¹³ Ekonomická sloboda predstavuje vládnu neintervenciu do ekonomickej aktivity.

¹⁴ Lippert, J. (2009): Friedman Would Be Roiled as Chicago Disciples Rue Repudiation, Bloomberg L.P., December 23

¹⁵ Posner, R. A. (2009): A failure of capitalism: the crisis of '08 and the descent into depress, Harvard University Press, ISBN 978-06-7403-514-0, str. 306

¹⁶ K súčasnej hospodárskej kríze a jej faktorom pozri tiež: Funta, R. (2010): Economic Law and Economic Crisis, Where do we go from here? Economic, Legal and Political Dimension, (článok v tlači), Medzinárodná konferencia „Právo ako zjednocovateľ Európy – Veda a Prax“, PF UK Bratislava, Október 21-23

veľmi výrazný pokles miery ziskovosti ako takej. Od roku 1950 do polovice 70tych rokov, miera ziskovosti v ekonomike USA poklesla o takmer 50%. Tento výrazný pokles je súčasťou celosvetového trendu v priebehu tohto obdobia, ktorý ovplyvnil všetky kapitalistické štáty. V 80tych rokoch bola kapitalizmom nadiktovaná téza, aby vlády prijali reštriktívne politiky, najmä prísnu menovú politiku (t.j. vyššie úrokové sadzby) čoho výsledkom bola nižšia inflácia a návrat k vyššej nezamestnanosti. Prvá veľká kríza roku 1990 bola spôsobená kolapsom európskeho mechanizmu výmenných kurzov (ERM)¹⁷ v roku 1992 čo malo za následok, že britská libra bola pod tlakom hedgeových fondov stiahnutá z ERM. Ďalšími krízami bol napr. čierny pondelok z roku 1987, ázijská kríza z roku 1997 (ako 4. medzinárodná finančná kríza), či Enron účtovný škandál z roku 2001.

Súčasná kríza, najhoršia od čias „Svetovej hospodárskej krízy“ sa začala prejavovať už v priebehu roku 2007. Bola spôsobená neefektívnosťou dohľadu a regulácie finančných trhov v USA a ďalších vyspelých krajinách sveta. Napriek tomu že sa Americká¹⁸ a Európska¹⁹ ekonomika do značnej miery stabilizovala, dlhodobé hospodárske vyhliadky zostávajú veľkým otáznikom. Príčiny globálnej finančnej krízy, ktorá postihla svetové ekonomiky a finančný systém by sa mohla rozčleniť na zlyhanie makroekonomických ukazovateľov, ktoré majú tri pod kategórie ako monetárna a fiškálna politika, celkové globálne rozdiely, a boom v bytovej výstavbe; zlyhanie dohľadu nad finančným sektorom a regulačnou politikou; chybné pochopenie finančného inžinierstva a inovácií; nerozvážnosť veľkých súkromných finančných inštitúcií, najmä tých s globálnym dosahom.

5. ZÁVEREČNÉ SLOVO: CESTA VPRED?

Finančná kríza doľahla na celý svet. V snahe zastaviť pád finančného systému, vlády po celom svete vynaložili miliardy dolárov. V rámci EÚ bola odsúhlasená tzv. "záchranná sieť" pozostávajúca z pôžičiek a záruk za úvery v hodnote 500 miliárd eur pre finančne slabé štáty. Ešte na začiatku roka 2009 schválil americký kongres záchranný balíček pre americkú ekonomiku vo výške 789 miliárd dolárov. Finančná globalizácia a liberalizácia zvýšila objem cezhraničných investícií a transakcií. Na druhej strane to boli práve finančné inovácie, ktoré uľahčili rozdelenie finančných rizík, čo viedlo k väčšiemu vzájomnému prepojeniu ekonomík, trhov a finančných

---

¹⁷ Svoboda, P. (2010): Úvod do evropského práva, 3. Vydání, C.H.Beck Praha, ISBN 80-7400-313-4, str. 233

¹⁸ Nezamestnanosť zostáva na rekordných 9,7% podľa štatistiky Amerického ministerstva práce (stav 10/2010).

¹⁹ Nezamestnanosť v EU27 pretrváva na rekordnej úrovni 9,5% podľa Eurostatu (stav 10/2010).

subjektov (regulovaných a neregulovaných). Na tomto mieste môžeme spomenúť Pavla Svobodu, ktorý tvrdí že „neregulovaný liberálny trh sám o sebe neudrží voľnú súťaž.“²⁰ Voľnosť antitrustového práva môže prehĺbiť hospodársku recesiu. Keď sú firmy oslobodené od konkurenčných tlakov a zvyšujú ceny, musia tiež znižovať produkciu. Prílišná voľnosť pri aplikácii antitrustového práva, ktoré je nevyhnutné pre trhovú ekonomiku,²¹ by bola nesprávnym krokom počas depresie, pretože by to obmedzovalo výrobcov pri rozšírení ich produkcie a zvýšení celkovej zamestnanosti. Kedy sa teda skončí finančná kríza? Budeme môcť badať náznak konca krízy pri splnení niektorých faktorov ako koniec poklesu cien bytov, banky nebudú potrebovať ďalšiu rekapitalizáciu a firmy začnú znova investovať a ich zisky porastú.

Literature:

- [1] Whish, R. (2000): *Competition Law*, 4. edition, Butterworths, London, ISBN 978-04-0600-266-2, str. 1
- [2] K otázke rozdielu medzi pojmami súťaž a súťažné právo, pozri Funta, R. (2010): *Abuse of dominant position in EU and U.S. Law*, Tribun EU Publishing, 1st edition, Brno, ISBN 978-80-7399-918-6, str. 22-23
- [3] Prvé európske súťažné právo bolo prijaté v Nemecku v roku 1923 ako reakcia na povojnovú inflačnú krízu. (pozri Jones, A., Sufrin, B. (2008): *EC Competition Law*, 3rd Edition, Oxford University Press, ISBN 978-01-9929-904-1, str. 36). V rámci USA je základom súťažného práva tzv. Sherman Act, Clayton Act a Robinson-Patman Act. (pozri poznámku č. 2 str. 26-28)
- [4] Pera A. , Auricchio V. (2005): *Consumer Welfare, Standard of Proof and the Objectives of Competition Policy*, *European Competition Journal*, No. 1, str. 153-177
- [5] *United States v. Aluminum Co. of America (Alcoa)*, 148 F.2d 416, 428–29 (2d Cir. 1945)

---

²⁰ Svoboda, P. (2010): *Úvod do evropského práva*, 3. Vydání, C.H.Beck Praha, ISBN 80-7400-313-4, str. 238

²¹ Patakyová, M. a kol. (2006): *Obchodný zákonník – Komentár*, 1. vydanie, C.H.Beck Bratislava, ISBN 80-7179-510-0, str. 98

- [6] Stigler, G. J. (1982): "Economy and the problem of Monopoly", American Economic Review, American Economic Association, No. 72 (2), str. 1-11
- [7] Tak ako v tejto súvislosti uvádza Hovenkam, protimonopolné právo sa má snažiť o optimálnu alokačnú efektívnosť. Hovenkamp, H. (1999) Federal Antitrust Policy: The Law of Competition and Its Practice, 2nd edition, West Group, St. Paul, Minnesota, ISBN 978-03-1423-180-2, str. 76
- [8] Krugman, P. (1998): Will Asia Bounce Back? (speech for Credit Suisse First Boston, Hong Kong, March 1998)
- [9] Friedman, M. (1962): Capitalism and Freedom, Chicago University Press, ISBN 978-02-2626-421-9, str. 9
- [10] P. A. Samuelson definuje trh ako .mechanizmus, ktorého prostredníctvom sa kupujúci a predávajúci navzájom ovplyvňujú, aby určili ceny a množstvá tovarov a služieb. Pozri: Samuelson, P.A., Nordhaus. W.D. (2000): Ekonomía, Elita, Bratislava, ISBN 80- 8044-059-X, str. 27
- [11] Krugman, P. (2009): The Free-Market Cult That Destroyed Economics, New York Times, Sep. 4
- [12] Ak by sme nechali zlyhať príliš veľa inštitúcií z dôvodu platobnej neschopnosti, mohli by sme vytvoriť riziko celkového kolapsu finančných trhov. Tento názor, zdieľaný Ben Bernankom (šéf Amerického FED) ako aj Henry Paulsonom (minister financií USA za prezidenta G.W.Busha) je založený na téze Milтона Friedmana, že Fed zhoršoval krízu tým, že nevlieval dostatok peňazí do finančného systému v nadväznosti na krach trhov z roku 1929.
- [13] Ekonomická sloboda predstavuje vládnu neintervenciu do ekonomickej aktivity.
- [14] Lippert, J. (2009): Friedman Would Be Roiled as Chicago Disciples Rue Repudiation, Bloomberg L.P., December 23

- [15] Posner, R. A. (2009): *A failure of capitalism: the crisis of '08 and the descent into depress*, Harvard University Press, ISBN 978-06-7403-514-0, str. 306
- [16] K súčasnej hospodárskej kríze a jej faktorom pozri tiež: Funta, R. (2010): *Economic Law and Economic Crisis, Where do we go from here? Economic, Legal and Political Dimension*, (článok v tlači), Medzinárodná konferencia „Právo ako zjednocovateľ Európy – Veda a Prax“, PF UK Bratislava, Október 21-23
- [17] Svoboda, P. (2010): *Úvod do evropského práva*, 3. Vydání, C.H.Beck Praha, ISBN 80-7400-313-4, str. 233
- [18] Nezamestnanosť zostáva na rekordných 9,7% podľa štatistiky Amerického ministerstva práce (stav 10/2010)
- [19] Nezamestnanosť v EU27 pretrváva na rekordnej úrovni 9,5% podľa Eurostatu (stav 10/2010)
- [20] Svoboda, P. (2010): *Úvod do evropského práva*, 3. Vydání, C.H.Beck Praha, ISBN 80-7400-313-4, str. 238
- [21] Patakyová, M. a kol. (2006): *Obchodný zákonník – Komentár*, 1. vydanie, C.H.Beck Bratislava, ISBN 80-7179-510-0, str. 98

Contact – email

rastislav.funta@mail.com